

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

VOIGT Vilmos

Afrika folklórjától Afrika irodalmáig

Eredeti közlés/Original publication:

Helikon, 1970, 16, 1, 49–54. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.730

Dátum/Date: 2014. március/March 5.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

VOIGT Vilmos: Afrika folklórjától Afrika irodalmáig, *AHU MATT*, 2014,

pp. 1–11. old., No. 000.000.730, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

hazai könyvtárakban

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, az afrikai folklórkutatás előzményei, az afrikai száj-hagyományok 19. és 20. századi megismerése, kutatása, az afrikai folklór mint az írott irodalom forrása, az afrikai folklór magyarországi recepciója
African research in Hungary, antecedents of the research on African folklore, knowledge and investigation of the African oral traditions in the 19. and 20 centuries, African folklore as a source of the written literature, reception of the African folklore in Hungary

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

AFRIKA FOLKLÓRJÁTÓL AFRIKA IRODALMÁIG

Voigt Vilmos

„Rabszolgád vagyok, birtokolsz engem,
de a szívem nem a tiéd.”
(Kongói közmondás)

Már Hérodotosznak, és természetesen az Afrika északi szegélyén lábukat megvető birodalmaknak (Egyiptom, Róma, Karthágó, az arabok) is van valamelyes elképzelésük néger népekről, néger kultúráról, és e keretben a néger folklórról is, a voltaképpen megismerés mégis csak az európai középkortól származik. A 13. század legvégétől meginduló kereskedelmi utak, hódítások résztvevői azonban legfeljebb afrikai fa- és elefántcsont-faragásokat, aranyat hoznak magukkal, már az érdekes szokások iránt is kevésbé érdeklődnek. Néhány szó olvasható ezekről is Leo Africanus (Giovan Lioni Africano) 1526 előtt készült könyvében (*Della Descrittione dell’Africa*), a Duarte Lopez – Filippo Pigafetta együttműködésében született, 1591-ben végleges formájába öntött *Relatione del realme di Congo* hasábjain, a német polihisztor, Michael Praetorius *Theatrum Instrumentorum*-ában (1619), vagy a minden fantasztikum iránt érdeklődő jezsuita, Athanasius Kircher egyes könyveiben, még inkább az általa alapított ritkasággyűjtemény (*Museo Kircheriano*) iratai között. E futó megjegyzéseken túl Európa szellemi érdeklődése csak ritkán fordult Afrika felé. Montaigne, Montesquieu, Voltaire lényegében egy tágabb, az egész emberiség valamelyes egységét hangoztató elképzelés keretében érintik – olykor – az afrikai kultúrák egyes jelenségeit. Az első olyan jelentősebb munka, amely Afrika-központú, Charles de Brosses könyve (*Du culte des dieux fétiches, ou parallèle de l’ancienne religion de l’Egypte avec la religion actuelle de Nigritie*, 1758), amelyben a „fetisizmus” máig ismert fogalmát vezeti be, és elemzi.

Furcsa paradoxonként: ahogy növekszik az Afrikába küldött expedíciók száma, a kutatások tudományos színvonala, az összegyűjtött néprajzi adatok száma és minősége, ugyanolyan mértékben csökken a szélesebb körű művészeti érdeklődés Afrika iránt. Ismeretes módon (néhány szinte társtalan előzménytől eltekintve) csupán a századfordulótól kezdve inspirálja újból Afrika sajátos kultúrája, ebben leginkább az afrikai helyi képzőművészetek, majd az afrikai (sőt, pontosabban az afro-amerikai) eredetű zene a fehér ember gon-

dolatvilágát. Baudelaire ismert elragadtatott nyilatkozata („La sculpture est un art des Caraïbes”) 1846-ban hangzott el, mégis több mint fél évszázad telik el addig, hogy a 20. század első évtizedében Matisse, Braque, Picasso és mások – köztük Apollinaire is – felfedezzék a néger művészetet, amely azonban ez idő óta szinte megszakítás nélkül magasan jegyzett a modern európai művészet képviselői, ez utóbbi két évtizedben azután a szélesebb érdeklődők körei között is. Tulajdonképpen ebbe a folyamatba illeszkedik bele az afrikai folklór ismertté válásának története is, némileg azonban eltérő módon, olyannyira, hogy nem árt külön is számba venni ennek az útnak a legfontosabb állomásait.

Valódi afrikai folklórgyűjtemény a múlt század előtt nem készült. A 19. század közepe óta azonban misszionáriusok, gyarmati tisztviselők, utazók és mindenfajta érdeklődők is sorra publikáltak ilyen műveket. Ezek zöme jócskán átformált, mégis eredeti anyagon épült fel, néhányuk pedig egyenesen gondosnak nevezhető. Értékük és hitelességük fokától teljesen függetlenül hatástalan művek azonban, legfeljebb az afrikanisztika tartja számon őket, a szélesebb nagyközönség nem vett tudomást létezésükről, és Afrika önnön szellemi élete sem újult meg érintésüktől.

Nem véletlen, hogy századunk első évtizedétől kezdve e kép megváltozik. Az első, még iskolás, de már a nagyobb közönségnek szánt folklórkiadványok¹ sorában megjelenik az első olyan vállalkozás, amely szinte világsikeret arat. A nem minden önreklámtól mentes és egészen a felületességig általánosító, mindazáltal hatalmas anyagot feldolgozó Leo Frobenius könyvei (tucatnyi folklórgyűjtemény, és egy „kultúrmorfológiai”-nak nevezett Afrika-kézikönyv)² befolyásolják az egész európai szellemi életet. Érdekes módon Frobenius éppen a néger kultúrát értékeli kevésbé: a feketék rovására előnyben részesíti a hamitákat, sőt, az etiópieiakat is. Művei Afrikában voltaképpen hatástalanok is maradnak.

Kifejezetten az európai avantgarde számára készült Blaise Cendrars kötet: *Anthologie nègre* (eredetileg 1919-ben) címen, ezt a két világháború között szinte minden egyes európai országban olvasták, fordították³ is – folklorisztikai szempontból azonban e gyűjtemény nem nevezhető eredetinek,

¹ C. Meinhof: *Die Dichtung der Afrikaner*, Berlin, 1911. – Carl Meinhof: *Afrikanische Märchen*, Jena, 1921.

² Leo Frobenius: *Der schwarze Dekameron*, Berlin, 1910. – Leo Frobenius: *Atlantis. Volksmärchen und Volksdichtungen Afrikas*. I–XII. Jena, 1921–1928. – Leo Frobenius: *Kulturgeschichte Afrikas*, Zürich, 1933.

³ Kevésbé közzismert magyar fordítása: Néger antológia, 1. Blaise Cendrars után fordította Dénes Zsófia, Wien, (1924), több füzet nem jelent meg.

hitelesnek. Még később, már a második világháború után, és a *négritude* jegyében lát napvilágot Senghor szépirodalmi antológiája,⁴ még ennél is később néhány olyan újabb folklórgyűjtemény (vagy ennek is nevezhető kiadvány),⁵ amelyek célkitűzése egészen más: bennük az afrikai folklór egyes szeletei már nem Európa számára sorakoznak fel, hanem a sajátos néger kultúrát önmaga számára képviselik. Voltaképpen most kezdődik el igazán Afrikában is az a folyamat, amely Európán száz vagy százötven éve söpört végig: a folklór a saját kultúra, a saját hagyomány letéteményeseként kerül gyűjtésre, feldolgozásra, átvételek rostáira.

*

Mielőtt azonban e legfrissebb afrikai folklorizmus mérlegét megvonnánk, ille legalább röviden utalnunk arra, mi volt a hagyományos afrikanisztika folklorisztikai öröksége, mit tudunk ma, az eddigi tudományos érdeklődés jóvoltából Afrika népeinek művészetéről?

Éppen a legújabb tudományos érdeklődés eredményeként hovatovább van valamelyes képünk Afrika népeiről, ezek nyelvi és műveltségi tagolódásáról.⁶ Van áttekintésünk Afrika törzsi vallásairól is,⁷ sőt, valamelyest ezek napjainkban jól megfigyelhető átalakulását is ismerhetjük. Csak gyarló rendszerezések állnak rendelkezésünkre Afrika zenéjét illetően.⁸ Az afrikai képzőművészet egészéről nincs ugyan egyetlen összefoglalásunk sem, mégis idézhetünk néhány metodikailag jobb vagy tárgyában gazdagabb munkát,

⁴ Léopold Sédar Senghor: *Anthologie de la nouvelle poésie nègre et malgache de langue française*, Paris, 1948.

⁵ L. Sainville: *Anthologie des romanciers et conteurs négro-africains*, I–II. köt., Paris, 1963–1969. – W. H. Whiteley: *A Selection of African Prose. I. Traditional Oral Texts*, London, 1964.

⁶ Hermann Baumann – Richard Thurnwald – Dietrich Westermann: *Völkerkunde von Afrika*, Berlin, 1940. – Д. А. Ольдерогге – Г. И. Потехин: *Народы Африки*, Москва, 1954. – George Peter Murdock: *Africa. Its Peoples and Their Culture History*, New York–Toronto–London, 1959. – Joseph H. Greenberg: *The Languages of Africa*, Bloomington, 1963.

⁷ Alice Werner: *African Mythology*, Boston, 1925. – Ernest Dammann: *Die Religionen Afrikas*, Stuttgart, 1963. – Б. И. Шаревская: *Старые и новые религии тропической и южной Африки*, Москва, 1964.

⁸ E művekről első tájékoztatást nyújt: Darius L. Thieme: *African Music – A briefly annotated bibliography*, Washington, 1964. – L. J. P. Gaskin: *A Select Bibliography of Music in Africa*, London, 1965.

együttvéve mégis számottevően sok tanulmányt.⁹ A szorosabb értelemben vett afrikai folklóról, vagyis elsősorban a népköltészetéről azonban nincs egyetlen összefoglalásunk sem.¹⁰ Bascom annotált bibliográfiája csak a legfontosabb publikációkat jegyzi fel,¹¹ nem ad összefoglaló képet. Nincs típus- vagy motívumindexe sem az afrikai folklórnak (az eddigi kísérletek kicsinyek és elavultak vagy immár évtizedek óta csak előkészületben vannak).¹² Éppen ezért ma még senki sem formálhat véleményt Afrika folklórjának e részéről,¹³ minden ismeretünk részletekre vonatkozik csupán, amelyet könyv-

⁹ Carl Einstein: *Negerplastik*. Leipzig, 1915. – Marcel Griaule: *Arts de l'Afrique noire*, Paris, 1947. – Paul Radin – J. T. Sweeney: *African Folktales and Sculpture*, New York, 1952. – W. Fagg – K. C. Murray etc.: *The Artist in the Tribal Society*, London, 1959. – Jean Laude: *Les arts de l'Afrique noire*, Paris, 1966. (Magyar fordítása sajtó alatt.) – Bodrogi Tibor: *Afrika művészete*, Budapest, 1967.

¹⁰ A leginkább figyelembe vehető ilyen kísérletek Melville J. Herskovits: *African Literature*, in: J. Shipley ed.: *Encyclopedia of Literature*, Vol. I., New York, 1946, 3–16. old. – R. A. Waterman – W. R. Bascom: *African and New World Negro Folklore*, in: M. Leach. ed.: *Funk and Wagnall's Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*, New York, 1949, Vol. I., 18–24. old.

¹¹ William Bascom: *Folklore Research in Africa*, *Journal of American Folklore* 77 (1964), 12–31. old.

¹² A legrégebben, voltaképpen az 1930-as évektől kezdve a német Hermann Baumann gyűjtött össze egy afrikai mesearchívumot, de ennek tipizálási munkái csak 1963-ban indultak meg, „Afrikanische Maschen- und Mythenarchiv” címen a müncheni Institut für Volkskunde keretében. Az Egyesült Államokban előbb a bloomingtoni iskola keretében készültek ilyen összefoglalások: May A. Klipple: *African Folktales with Foreign Analogies*, I–II. (Unpublished dissertation, Indiana University, 1938. University Microfilms, Ann Arbor) – Kenneth W. Clarke: *A Motif-Index of the Folktales From Culture Area V. Westafrica* (Dissertation, Indiana University, 1957.) Ellenőrizhetetlen hírek szerint elkészült (?) egy másik munka is: Winifred Lambrecht: *A Tale Type Index for Central Africa* (? 1967), ez azonban hozzáférhetetlen. Amint ezt a *Szkazki Madagaskara. Pervod sz fpanczukovo, prediszlobie u kommentarii*: Ju. Sz. Rodman (Moszkva, 1965) c. kötet kommentárjaiból tudjuk, valamennyire a Szovjetunióban is megindult az afrikai folklór típusszámokkal való ellátása. A közelmúltban újabb javaslat és ígéret született meg az afrikai prózaelbeszélések katalogizálásáról: D. J. Crowley (University of California): *Distribution Patterns of African Tales*. Előadás: Vth Congress of the International Society for Folk-Narrative Research, Bucuresti, 1969. VIII. 27., és ez remélhetően meg is valósul. Néhány elméleti problémával foglalkozik, a közvetlen katalogizálásra csak mellékesen tér ki: Annemarie Laubscher: *Betrachtungen zur Inhaltsanalyse von Erzählgut*, *Paideuma* 14 (1968), 170–194. old.

¹³ Ennek a legfontosabb, újabb aktái: William Bascom – Melville J. Herskovits ed.: *Continuity and Change in African Cultures*, Chicago, 1959 (itt több, tematikus tanulmány) – Melville J. Herskovits: *The Study of African Oral Art*, *Journal of Ame-*

nyen módosíthat, sőt akár ellenkezőjére is fordíthat néhány szerencsés új tudományos lelet.

Mégis kiemelhetünk néhány olyan területet az afrikai folklór kutatásai-ból, amelyeken máris nagyra értékelhető eredmények tapasztalhatók.

Először azokat a vizsgálatokat kell megemlítenünk, amelyek során a kutatók (előbb európaiak, újabban egyre több afrikai szakember) egy-egy nép, törzs vagy kisebb egység folklórját a teljes szellemi kultúra, sőt, a teljes társadalmi élet keretein belül vizsgálta, ilyen módon felbecsülhetetlen értékű adatokat szolgáltatott folklór és társadalom kölcsönhatásának tanulmányozásához. Szerencsére, az ilyen monográfiák, tanulmányok száma igazán nagy, áttekintésük is kötetre menő bibliográfiát követelne. Mégis, legalább név szerint hadd idézzem az amerikai M. J. Herskovits, az angol M. Fortes, E. E. Evans-Pritchard, D. Forde, G. Lienhard, S. F. Nadel, M. Gluckman, a francia M. Griaule, G. Dieterlen nevét.¹⁴ Mind az angol, mind a francia egyetemeken kiképeztek bennszülött etnográfusokat is, akik legtöbbször a saját népük vagy törzsük leírásával rendszerint nem csupán a tudományt segítették elő, hanem művükkel részt vettek közösségük társadalmi-politikai harcaiban is.¹⁵

Külön problémakörre vált az utóbbi évtizedben a „szóbeli hagyományozás” (oral tradition) kutatása. Talán nem érdektelen megjegyezni, hogy legelőször Torday Emil figyelt fel arra a tényre, hogy az írástudatlan afrikai népek is számon tartják történelmüket, specializált történettudók királyok egész listáit, ezek viselt dolgait idézik fel memóriájukból. Különösen a bantu folklór területéről, valamint Szudánból ismerünk erre sok példát. A felismerés azonban jószerivel csak akkor vált általánossá, mondhatni folklórelméleti méretűvé, amikor 1961-ben a vallon történész, Jan Vansina külön könyvet szentelt e problémának.¹⁶ Azóta nagy irodalma támadt a kérdésnek, sőt, ma

rican Folklore 74 (1961), 451–456. old. – „Special Issue of African Folklore”, *Journal of the Folklore Institute* 4 (1967), Number 2/3, June–December.

¹⁴ Metodikailag is jól reprezentálja ezt az irányzatot egy meggyőzően válogatott tanulmánygyűjtemény (itt további adatokkal): Daryll Forde ed.: *African Worlds. Studies in the Cosmological Ideas and Social Values of African Peoples*, London – New York – Toronto, 1954.

¹⁵ Ezek közül a két legkiválóbb munka: K. A. Busia: *The Position of the Chief in the Modern Political System of Ashanti*, London, 1951. – Jomo Kenyatta: *Facing Mount Kenya. The Tribal Life of the Gikuyu*, London, 1961.

¹⁶ Jan Vansina: *De la Tradition Orale. Essai de méthode historique*, Tervuren, 1961. (Ugyanaz angolul: *Oral Tradition. A Study in Historical Methodology*, London, 1964.) Több konkrét tanulmánya afrikai történeti folyóiratokban jelent meg (pl. a *Journal of African History* hasábjain.)

már nem csupán Afrikában, hanem szerte a világon elismerik a „szájhagyományozott történelem” létjogosultságát, sőt, éppen azt a tényt, hogy napjaink áttekinthetetlenül váló körlevél–zivatarában a mondott szónak csak megnövekedett a jelentősége.¹⁷

Voltaképpen alig elválasztható ettől az afrikai folklorisztika harmadik, talán legjelentősebb felfedezése: a hivatásos énekesek és általában az afrikai nagyepika felkutatása.

Mint utólag kiderült, a nyugat-szudáni–guineai hivatásos énekesekről már régóta tudott a nagyvilág (1352-ben Ibn Battúta „dsula” néven említi őket, a portugál hódítók is hamar hírt adnak létezésükről, sőt, a hihetőbb elmélet szerint a mai európai köztudatban is ismert elnevezésük, a *griot* voltaképpen a portugál *criado* 'szolga, alárendelt' szóból származna), mindazáltal csak a legutóbbi évtizedben figyelt fel tevékenységükre a szélesebb közvélemény. 1960-ban publikálta D. T. Niane a manding nép eposzát, a Szungyatát,¹⁸ amely valódi történeti eseményen alapul, a történeti Mali államának a 13. sz. közepén való megalakulását meséli el a keita törzsből származó Szungyata vezér győzelmét előadva a szoszo törzs gonosz varázslókirálya, Szumaoro felett. Természetesen nem csupán a manding nép, hanem szinte mindegyik nyugati szudáni és guineai nép rendelkezik epikus énekmondókkal, és ennek megfelelő epikus énekekkel is. E felfedezés annál fontosabb a nemzetközi folklorisztika számára is, mivel kitűnő tipológiai párhuzamot nyújt az eposzok kialakulásának egyébként igazán bonyolult kérdéseivel. Az illető afrikai népek számára még ennél is jóval nagyobb a griot-epika meglétének az értéke: joggal ebben látják múltjuk emlékeit, egész népük történelmének már művészetté finomított monumentumát.

Mindezek után is kérdés marad azonban az, mit használ fel a születő afrikai irodalom a maga folklór-előzményeiből? Erre a kérdésre nehéz rövid választ adni, hiszen területenként, népenként, koronként más és más a folklór és a hivatásos irodalom közötti kapcsolat jellege, erőssége és mérlege. Mégis, talán megkísérelhetjük, hogy néhány tanulságot levonjunk a már eddig is említett vagy megismerhető tényekből (számolva azonban a körül-

¹⁷ E témát említette legutóbb az 1969. május 28–30-án, Budapesten, az MTA által „A szájhagyományozás törvényszerűségei” címen megrendezett folklorisztikai szimpózium több résztvevője is, éppen afrikai példákra utalva. Ugyanilyen jellegű utalások hangozhattak el „A kommunikáció elmélete, különös tekintettel a nyelv kommunikatív szerepére” c. munkaértekezleten is (Budapest, 1969. július 1–3.), itt is éppen afrikai példaanyaggal.

¹⁸ D. T. Niane: *Soundjata, on l'épopée mandingue*, Paris, 1960.

ménnyel, hogy a gyorsan változó Afrikát illető következtetések általában hamar túlhaladottá válhatnak).

*

Általában véve azt mondhatjuk, hogy Kelet-Afrika népeinél a folklórnak a közvetlenül irodalomba emelése ritkábban, szinte elvétve történt meg. Itt jóval kevesebb egyáltalán a hitelesnek nevezhető folklórgyűjtés, különösen hiányzik az afrikai képzőművészet erőteljes, figyelmet felhívó segítsége, és a kialakult irodalom is távolabb kerül a voltaképpeni helyi hagyományoktól.

Dél-Afrika területén már a múlt század végéről ismerünk nagyobb terjedelmű, hitelesnek nevezhető folklórkiadványokat. Ezeket – paradox módon – fel is használják az irodalomban. A két legismertebb példa erre a szotó Azariele M. Sekese, valamint a Dél-afrikai Unióban élt S. T. Plaatje művei. Sekese 1907-ben terjedelmes szokás-monográfiát adott ki népéről *Mekhoa le maele a Basotho* címen, amelyben több száz szólást és velős mondást közöl; ezeket később, a húszas évek végén írott elbeszéléseiben is rendre felhasználja. Ezzel szinte teljesen azonos Plaatje eljárása. Az ő 1930-ban kiadott regénye (*Mhudi, an epic of South African native life a hundred years ago*) sokban támaszkodik a korábban általa kiadott, több mint 700 szólást tartalmazó kötetre: *Bechuana Proverbs with Literal Translations and their European Equivalents* (London, 1916), amely tudományos munkaként is megállja a helyét, sőt, egyáltalán az afrikai proverbium-kutatásnak egyik fontos mérföldköve.

Nyugat- és Közép-Afrika francia kultúrájú népeinél a folklór közvetlen felhasználása a *négritude* keretében következik be. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy a folklór színes, attraktív, olykor borzongató mezben jelenik meg, anélkül azonban, hogy minden esetben „hiteles”-nek lenne nevezhető.¹⁹ Az is okozza a módosulást, hogy az itteni irodalmak nyelve a francia, és

¹⁹ A közvetlenül irodalomként, vagy alkalmazott irodalomként felhasznált folklór legfontosabb dokumentumai: Léopold Sédar Senghor – Abdoulaye Sadj: *La belle histoire de Leuk-le-Lièvre*, Paris, 1953. (iskolai használatra!) – B. B. Dadié: *Legendes Africaines*, Paris, 1954 (később újabb, gyűjteményes kiadásokban is) – Diop Birago: *Les contes d'Amadou Koumba*, Paris, 1947. – *Les nouveaux contes d'Amadou Koumba*, Paris, 1958. (Számos idegen nyelvre lefordították). Elméletileg szól hozzá a kérdéshez: B. B. Dadié: Folklore and Literature, in: *The Proceedings of the First International Congress of Africanists, Accra, 1962*, Evanston, 1964, 119–129. old.

nem valamely helyi nyelv – a más világból származó nyelvre való átültetés során pedig óhatatlanul is letörlődik az eredeti folklór hamva.

Ennél határozottabban és közvetlenebbül érvényesül az eredeti folklór Szudán és Guinea angol kultúrájú népeinél, ezek közül is leginkább a nigériai írók műveiben. A következőkben említett néhány példa is jól érzékeltetheti azt, hogy különösen legújabbban mennyire eleven a kapcsolat a folklór gyűjtése és az irodalomban való felhasználása között.

S. A. Babalola joruba költő, az ibadani egyetem tanára, Shakespeare átültetője a joruba vadászénekekkel foglalkozott, ezeket gondosan elemezte (*The Content and Form of Yoruba Ijala*, Oxford, 1966), és műveiben is felhasználta e motívumokat. Ugyancsak ő több más, hiteles folklórgyűjteményt is közreadott.

Az accrai egyetem tanára, Kwabena Nketia (akinek különben tágabb értelemben vett családja a griot-hagyomány egyik kristályosodási pontja) népköltési gyűjteményt és tví nyelvű színműveket, elbeszéléseket, verseket tett közre – a két tevékenység között szoros kapcsolattal.

O. Nzekwu nigériai regényíró és elbeszélő irodalmi tevékenysége mellett kifejezetten foglalkozott a folklór jelenségeinek, különösen a szokásoknak, ünnepeknek a leírásaival. Ilyen tárgyú cikkei, tanulmányai a *Nigeria Magazine* 1962 és 1966 közötti számaiban láttak napvilágot.

Még jellemzőbb módon, szinte iskolapéldája a nigériai folklórirodalmi felfogásnak a drámaíró J. P. Clark műve. Ő előbb készítette el három felvonásos népdramáját, *Ozidi* címmel, és csak ezután kezdett hozzá ahhoz, hogy a dráma számára összeszedett eredeti folklór adatokat is kiadja.

Korai lenne mindebből végső következtetéseket levonnunk. Annyit mégis megállapíthatunk, hogy Afrika népei irodalmának tanulmányozásakor nem csupán általában van alkalmunk megfigyelni az irodalom születésének folyamatát, hanem azt is megleshetjük eközben, milyen módon és mértékben vesz részt mindebben a folklór.

*

Nem zárhatjuk le ezt a még oly rövid szemlét sem anélkül, hogy az Afrika iránt érdeklődő magyar folklorizmus tényeire ne utaljunk.²⁰ Ma ugyan még megíratlan a magyar afrikanisztika és az egzotizmus története, és egy tüzetes áttekintés során nyilvánvalóan sok új apróbb tény bukkanna fel, a legfőbb

²⁰ Ezek bibliográfiáját közli Keszthelyi Tibor e számban a 105–107. lapokon. Itt megtalálhatók az alább idézendő munkák pontos adatai is.

vonalak azonban – talán – már most is látszanak. A művészeti afrikanizmus csak a magyar avantgarde-ban bukkan fel, teoretikusan Hevesy Iván műveiben, gyakorlatilag (Cendrars nyomán) Kassák Lajosnál. Cendrars gyűjteménye inspirálta különben Radnóti Miklóst, akinek verseskötetében (*Ének a négerről, aki a városba ment*) és műfordításkötetében (*Karunga, a holtak ura*) egyaránt nyomát találjuk ennek. Az afrikai néprajzi kutatás (legkivált Frobenius) hatása Németh László esszéiben, Fónagy Iván két művében, a folkloristák közül pedig Ortutay Gyula szemléletében érhető tetten. Mindezek mellett csak kevés afrikai munka jelent meg a második világháború vége előtt (közülük is egy apokrif!²¹). Ez a helyzet az utóbbi évtizedben örvendően és alaposan megváltozott. Az Afrika irodalmának szentelt antológiák, jóllehet a *négritude* tükrén keresztül, de utalnak Afrika folklórjára is. Közvetlenül folklorisztikai célkitűzésű volt Radnóti mesefordításainak új kiadása 1957-ben, Kohl-Larsen értékes néger önéletrajzának lefordítása,²² egy nagyobb (és népszerűsítő) meseválogatás, három néger-afrikai, egy marokkói és egy madagaszkári mesekötet, többé-kevésbé hiteles anyag. Voltaképpen mindez azt jelenti, hogy nálunk is megérett az idő egy afrikai népköltési antológia kiadására. Újabb, sőt, legújabb irodalmunkban is megtalálni nyomát az afrikai irodalomkezdő törekvéseknek. Zárótételként állíthatjuk azt, hogy Afrika folklórja napjainkra nálunk is eljutott az irodalmi élet vérkeringésébe.²³

(Megjelent: *Helikon*, 1970/1. sz., 49–54. old.)

²¹ Lobagola: *Egy afrikai vadember önéletrajza*, Bp., 1936.

²² Ludwig Kohl-Larsen: *Szimbot hallgatom. Egy isszanszu-néger önvallomása*, Bp., 1964.

²³ Az újabban megjelent, Afrikával foglalkozó történeti, földrajzi könyvek, útleírások (köztük klasszikus művek is!) gyakran tartalmaznak folklorisztikai szempontból is értékelhetőt, irodalmi hatásuk pedig nyilvánvaló.